

Олена МАРТИНЕНКО,

orcid.org/0000-0002-6953-0259

аспірант кафедра педагогіки вищої школи

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

(Слов'янськ, Донецька область, Україна) *Elenamartynenko1975@gmail.com*

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОТИДІЇ РИЗИКАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті зазначено, що основна увага професійно-економічної освіти зосереджена на формуванні гармонійної, різнобічно розвиненої особистості. Результат професійної підготовки науковці у психолого-педагогічних дослідженнях трактують як готовність до виконання будь-якої діяльності. Констатовано, що при підготовці студентів економічних спеціальностей у закладах вищої освіти не висвітлюється механізм формування готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності. Саме тому дослідження цього питання є досить актуальним.

Було зауважено, що стан готовності є досить складною організацією, яку необхідно досліджувати за компонентним складом. Розгляд психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок про подібність підходів до визначення компонентів готовності. На основі вивчення результатів наукових досліджень питання формування готовності до різноманітних видів діяльності, були виокремлені основні компоненти готовності майбутніх економістів до протидії ризиків у професійній діяльності: мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний. З урахуванням змісту компонентів готовності були виділені основні критерії кожного з компонентів, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний. Також були визначені показники, які деталізують ці критерії.

Було акцентовано увагу на те, що рівень готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності можна визначити лише через деякий проміжок часу, коли молодий фахівець почне самостійну професійну діяльність та буде чітко усвідомлювати з якими труднощами доведеться зіткнутися в процесі трудової діяльності.

У висновках були окреслені перспективи подальших досліджень механізму формування готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

Ключові слова: майбутні економісти, професійна діяльність, компоненти готовності, критерії готовності, показники готовності, рівні готовності.

Olena MARTYNENKO,

orcid.org/0000-0002-6953-0259

Postgraduate at the Department of Pedagogy of the Higher School

Donbas State Pedagogical University

(Slavyansk, Ukraine) *Elenamartynenko1975@gmail.com*

THE MAIN COMPONENTS OF READINESS OF FUTURE ECONOMISTS TO COUNTER RISKS IN PROFESSIONAL ACTIVITY

The article states that the main focus of vocational and economic education is focused on the formation of a harmonious, versatile personality. In psychological and pedagogical research, scientists interpret the result of professional training as readiness to perform any activity. It was established that in the preparation of students of economic specialties in institutions of higher education, the mechanism of formation of readiness of future economists to counteract risks in professional activity is not highlighted. That is why the study of this issue is quite relevant.

It was noted that the state of readiness is a rather complex organization, which must be investigated by component composition. A review of the psychological and pedagogical literature made it possible to draw a conclusion about the similarity of approaches to determining the components of readiness. Based on the study of the results of scientific research on the issue of the formation of readiness for various types of activities, the main components of the readiness of future economists to counter risks in professional activity were singled out: motivational, cognitive, operational and reflective. Taking into account the content of the components of readiness, the main criteria of each of the components were selected, namely: motivational-value, cognitive, operational-active, personal-reflective. Indicators detailing these criteria were also determined.

Attention was focused on the fact that the level of readiness of future economists to counter risks in professional activity can be determined only after a certain period of time, when the young specialist will start independent professional activity and will be clearly aware of the difficulties he will have to face in the process of work.

The conclusions outlined the prospects for further research into the mechanism of formation of readiness of future economists to counter risks in their professional activities.

Key words: *future economists, professional activity, components of readiness, criteria of readiness, indicators of readiness, levels of readiness.*

Постановка проблеми. Сучасна система професійної підготовки майбутніх економістів у закладах вищої освіти основну увагу зосереджує на отриманні студентами значного обсягу знань, умінь та навичок. Результат професійної підготовки науковці у психолого-педагогічних дослідженнях трактують як готовність до виконання будь-якої діяльності. Як відомо ризики присутні у всіх сферах діяльності, тому з'являються нові вимоги до підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних протистояти та запобігати виникненню ризиків. Аналіз стану підготовки студентів економічних спеціальностей свідчить про відсутність висвітлення механізму формування готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

Тому вважаємо за необхідне виокремити основні компоненти готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

Аналіз досліджень. Проблему готовності у різних сферах діяльності розглядали науковці у багатьох галузях – у філософії, соціології, психології, педагогіці та інших науках.

У педагогічній науці питання готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності є одними з найважливіших про що свідчать численні дослідження. Професійну підготовку майбутніх економістів досліджували Л. Гаврутенко, Т. Гармаш, Р. Горбатюк, Р. Кубанов, О. Поплавська. Принципи формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку й самореалізації вивчали Н. Маятіна та Е. Остапенко, а готовність майбутніх економістів до професійного спілкування була об'єктом дослідження І. Ярошук.

Незважаючи на те, що значна кількість науковців зосереджує свою увагу на темі готовності до професійної діяльності, не існує однозначності щодо виокремлення її компонентів та залишаються нерозкритими питання компонентного складу готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

Мета статті полягає у дослідженні окремих поглядів науковців на виокремлення компонентів готовності та на підставі отриманих результатів виділити основні компоненти готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Стан готовності є складною організацією і досліджувати його необхідно за компонентним складом, що дасть змогу визначити структуру готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності. При цьому необхідно позначити, що всі компоненти взаємодоповнюють одне одного, розкривають багатогранність та складність поняття готовність.

У своїх дослідженнях Е. Остапенко звернула увагу на подібність підходів до визначення компонентів готовності, серед яких виділяють: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, професійний і особистісний компоненти (Остапенко, 2011).

На підставі проведеного аналізу науковець дійшла наступних висновків:

1) показниками мотиваційного компоненту є інтерес, установка, прагнення досягти поставленої мети;

2) основними показниками пізнавального компоненту є знання та взагалі пізнавальний процес;

3) до показників діялісного компоненту відносять уміння та навички, організованість, відповідальність та самостійність;

4) професійний компонент передбачає наявність таких показників як знання принципів, вимог та обов'язків;

5) особистісний компонент охоплює показники психологічної характеристики особистості.

На думку В. Різника готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей включає такі структурні компоненти: мотиваційний, рефлексивний, вольовий, компонент комунікабельності, інтелектуальний, когнітивний, інформаційний, діяльнісний, організаційно-виконавчий, діловий, креативний та евристичний (Різнюк, 2013: с. 279).

На підставі визначених науковцями компонентів готовності економістів до професійної діяльності вважаємо, що для формування готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності доречно виділити такі компоненти в її структурі: мотиваційний, когнітивний, рефлексивний та операційний (рис. 1).

Мотиваційний компонент є одним з вагомих компонентів в структурі готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності і складається з системи мотивів, цін-

ностей, прагнень та настанов, позитивного ставлення до професії, пізнавального інтересу до майбутньої професійної діяльності.

Когнітивний компонент характеризується сукупністю знань про суть та специфіку майбутньої професійної діяльності, теоретичною підготовленістю до виконання певних практичних професійних дій. Сформованість цього компонента є результатом активної навчальної діяльності. При цьому використання отриманих вмінь та навичок вимагає постійного оновлення та вдосконалення отриманої бази знань.

Рефлексивний компонент передбачає наявність рефлексивних здібностей, здатність до критичного аналізу власного рівня розвитку, бажання вдосконалити свою діяльність, усвідомлення значущості професії та відповідальності майбутнього фахівця.

Операційний компонент обумовлює результати професійної діяльності оскільки сприяє мобілізації та активації сформованих під час вивчення фахових дисциплін знань, навичок, отриманих при проходженні практик й визначається можливістю використання аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації набутих умінь.

Кожен компонент характеризується критерієм та деталізується показниками.

Враховавши зміст компонентів готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності можемо виділити такі основні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний.

Розглянемо кожен критерій детально.

Більшість науковців досліджуючи готовність студентів до будь-якої діяльності велику увагу приділяють мотивації до навчання та діяльності. У своєму дисертаційному дослідженні М. Томашевська наголошує, що мотивація є складним фактором впливу на поведінку особистості, який розкривається через рівень якості потреб, інтересів, цілей, ідеалів, що безпосередньо детермінують діяльність людини (Томашевська, 2020: с. 71).

У процесі навчання відбувається трансформація мотиваційної структури, оскільки при зміні рівня розвитку умінь і навичок змінюється і система мотивів. Динаміка мотиваційної структури багато в чому визначається рівнем академічних успіхів. Але дуже важливо, щоб відбулась трансформація мотивації навчальної у професійну.

Мотиваційний компонент зумовлює здатність майбутніх економістів мобілізувати свої професійні ресурси задля протидії ризикам у професійній діяльності; адекватно оцінювати свої можливості уникати негативних ситуацій на основі отриманих у ЗВО теоретичних знань; представляти вдовolenість обраною діяльністю; збагачувати особистісно-професійний досвід; впроваджувати нестандартний, креативний підхід у вирішенні поставлених завдань.

Когнітивний компонент готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності об'єднує сукупність специфічних знань про можливі ризики та засоби їх усунення, а також комплекс умінь і навичок, теоретичний багаж, як основа потрібних у його діяльності практичних умінь.

Досліджуючи педагогічні умови економічної підготовки майбутніх фахівців сфери кооперації у коледжі С. Стеблюк та В. Староста дійшли висновку, що когнітивний критерій передбачає свідоме одержання студентами економічних знань у професійній підготовці; інтерпретування економічних знань в уміння та навички; усвідомлене сприйняття законів економічної діяльності; здатність швидко приймати рішення та нести за них відповідальність; спроможність до постійного оновлення економічних знань (Стеблюк, Староста, 2017: с. 99).

До показників когнітивного критерію можемо віднести: повні, систематизовані, різноманітні професійні знання; обізнаність стосовно можливих видів ризиків та шляхів їх подолання; усвідомлення ступеня готовності майбутніх економістів до діяльності; критичне мислення, яке передбачає творче, індивідуальне сприймання інформації, її різносторонній аналіз, а також застосування здобутих знань на практиці.

Рис. 1. Структура готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності

Джерело: сформовано автором

Рис. 2. Структурні компоненти готовності майбутніх економістів до протидії ризикам

Показниками операційно-діяльнісного критерія можуть бути: сформованість професійних умінь та навичок; вміння нести відповідальність; креативно мислити; систематизувати, якісно оцінювати та використовувати отриману і опрацьовану інформацію; швидко реагувати та приймати важливі рішення; володіти методологією протидії та усунення ризиків; бути здатним до переключень з одних видів діяльності на іншу; здійснювати самоаналіз професійної діяльності.

Готовність до професійної діяльності передбачає усвідомлення труднощів, з якими стикнеться майбутній економіст у процесі професійної діяльності. Тому у структурі готовності необхідно виділити рефлексивний компонент, який допомагає майбутнім економістам аналізувати, робити висновки, планувати діяльність на майбутнє. Рефлексія спрямована на вивчення можливих ризиків у професійній діяльності майбутніх економістів, пошук ефективних способів усунення негативних явищ у діяльності та впровадження їх у життя.

Показниками особистісно-рефлексивного критерію готовності майбутніх економістів до протидії ризикам є:

- уміння проводити самооцінку своєї діяльності;

- здатність прогнозувати та оцінювати можливі ризики в професійній діяльності економіста;

- здатність проводити рефлексію.

На підставі проведеного теоретичного дослідження можемо виділити психологічну, теоретичну, практичну готовність та готовність до подальшого вдосконалення себе як фахівця, а також основні компоненти готовності майбутнього економіста до протидії ризикам у професійній діяльності (рис. 2).

Висновки. Проведений аналіз існуючих підходів виділення компонентів готовності майбутніх фахівців до різноманітних видів діяльності дозволив нам виокремити основні структурні компоненти готовності економістів до протидії ризикам у професійній діяльності. Особливістю готовності майбутніх економістів до протидії ризикам є той факт, що рівень такої готовності можна визначити лише через деякий проміжок часу, коли молодий фахівець почне самостійну професійну діяльність та буде чітко усвідомлювати з якими труднощами доведеться зіткнутися в процесі трудової діяльності.

Перспективою подальших досліджень є більш глибокий та широкий аналіз наукових поглядів на механізм формування компонентів готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Остапенко Е. О. Виокремлення компонентів готовності до професійного саморозвитку: інтеграція існуючих підходів. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2011/NiO_6_2011.
2. Різник В. Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* : збірник наукових праць / гол. ред. В. П. Коцур. Переяслав-Хм. (Київ. обл.): Лукашевич О. М. Вип. 28, т. 2: *Педагогіка. Психологія. Філософія*. 2013. С. 277–283.
3. Стеблюк С. В., Староста В. І. Педагогічні умови економічної підготовки майбутніх фахівців сфери кооперації у коледжі: монографія. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла». 2017. С. 129–149.
4. Томашевська М. О. Підготовка майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій (дис. канд. пед. наук) / Мукачевський державний університет, Мукачево, Україна. 2020.

REFERENCES

5. Ostapenko, E. O. (2011). Vyokremlennia komponentiv hotovnosti do profesiinoho samorozvytku: intehratsiia isnuuichykh pidkhodiv. [Identifying components of readiness for professional self-development: integration of existing approaches]. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2011/_6_2011.
6. Riznyk, V. (2013). Model formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnykh spetsialnosteï do profesiinoï diialnosti u protsesi vyvchennia spetsialnykh dystsyplin. [Model of formation of readiness of future specialists of economic specialties for professional activity in the process of studying special disciplines]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody»* : zbirnyk naukovykh prats / hol. red. V. P. Kotsur. Pereiaslav-Khm. (Kyiv. obl.): Lukashevych O. M. Vyp. 28, t. 2: Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia. Humanitarian Bulletin of the Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda: a collection of scientific works / head. ed. V. P. Kotsur. Pereiaslav-Hm. (Kyiv region): Lukashevich O. M. 277-283 [in Ukrainian].
7. Stebliuk, S. V., Starosta, V. I. Pedahohichni umovy ekonomichnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sfery kooperatsii u koledzhi: monohrafiia. [Pedagogical conditions of economic training of future specialists in the field of cooperation in college: monograph]. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla». Uzhgorod : Publishing House of UzhNU «Hoverla». 129–149 [in Ukrainian].
8. Tomashevskaya, M. O. (2020). Pidhotovka maibutnikh vykladachiv pedahohichnykh dystsyplin do profesiinoï vzaiemodii zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii (dys. kand. ped. nauk). [Preparation of future teachers of pedagogical disciplines for professional interaction by means of interactive technologies]. *Dissertation of the Candidate of Pedagogical Sciences / Mukachevskiy derzhavnyi universytet, Mukachevo* [in Ukrainian].